

JOSEPH E. STIGLITZ

Ebola ve **eşitsizlik**

Ebola'nın neden olduğu krize benzer bir krizde bile çare devlet kurumlarında aranıyor. Hükümetler bu tür krizleri çözme konusunda mükemmel olmayabilir, ama beklediğimiz kadar mükemmel olmamalarının nedenlerinden biri de, **ilgili ulusal ve uluslararası kurumlara yeterince mali kaynak sağlanmamış** olunması.

Joseph E. Stiglitz Columbia Üniversitesi'nde profesör ve Nobel Ekonomi ödülü sahibidir. Bruce Greenwald ile beraber kaleme aldığı en son kitabı, Öğrenen Bir Toplum Yaratma: Büyümeye, Gelişmeye ve Sosyal İlerlemeye Yeni Bir Yaklaşım (Creating a Learning Society: A New Approach to Growth, Development, and Social Progres) ismini taşımaktadır.

Ebola krizi, küreselleşmenin olumsuz tarafını bize bir kez daha hatırlatıyor. Yalnızca sosyal adalet ve cinsiyet eşitliği gibi ilkeler değil, aynı zamanda çevreyle ilgili sorunlar ve hastalıklar gibi kötü şeyler de sınırları her zamankinden daha kolay geçiyor artık.

Bu kriz, bize aynı zamanda kamu yönetimiyle sivil toplumun önemini anımsatıyor. Ebola gibi bir hastalığın yayılmasını önlemek için özel sektörden yardım istemiyoruz. Onun yerine, ABD'deki Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (CDC), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve dünyanın her yerindeki yoksul ülkelerde insanları tedavi etmek için yaşamlarını riske atan doktor ile hemşirelerin örgütü Sınır Tanımayan Doktorlar gibi kurumlardan yardım bekliyoruz.

Devlet kurumlarını dağıtmak isteyen sağcı fanatikler bile, Ebola'nın neden olduğu krize benzer bir krizde bile çareyi devlet kurumlarında arıyor. Hükümetler bu tür krizleri çözme konusunda mükemmel olmayabilir, ama beklediğimiz kadar mükemmel olmamalarının nedenlerinden biri de, ilgili ulusal ve uluslararası kurumlara yeterince mali kaynak sağlanmamış olunması.

Ebola meselesinden alacağımız daha çok ders var gibi. Hastalığın Liberya ve Sierra Leone'de bu kadar hızlı yayılmasının nedenlerinden biri, savaşlardan yıpranmış olan her iki ülkede de, nüfusun büyük çoğunluğunun yetersiz beslenmesi ve sağlık sisteminin çökmüş olması.

Dahası, özel sektörün önemli bir rol oynadığı alanlarda (aşı geliştirme), yoksul insanları veya yoksul ülkeleri etkileyen hastalıklara kaynak ayırabilmesi için özel sektöre sağlanan teşvikler düşük düzeyde. Gelişmiş ülkeler, Ebola gibi hastalıklarla mücadeleye yönelik aşılara ancak o hastalık kendileri için tehdit olmaya başlayınca yatırım yapıyor.

Bu özel sektöre yönelik bir eleştiri değil; sonuçta ilaç şirketleri, vicdanlarına bakarak yatırım yapmıyor ve yoksulların hastalıklarını önleyecek veya tedavi edecek para yok. Dahası Ebola krizi, hükümetlerin çok daha iyi halledebileceği meseleler konusunda özel sektöre güvendiğimizi gösteriyor. Gerçekten de, eğer daha fazla kamu kaynağı kullanılabilseydi, Ebola aşısı yıllar önce geliştirilebilirdi.

ABD'NİN SAĞLIK KONUSUNDAKİ GERİLEMESİNDEN ÇIKARILACAK DERSLER

Amerika'nın bu alandaki başarısızlıkları oldukça dikkat çekti. O kadar ki, bazı Afrika ülkeleri ABD'den gelen ziyaretçilere özel tedbirler uyguluyor. Ama bu çok daha derin bir soruna işaret ediyor: ABD'nin büyük ölçüde özel sektöre ait olan sağlık sistemi yürümüyor.

ABD'nin dünyanın önde gelen hastanelerine, araştırma üniversitelerine ve gelişmiş tıp merkezlerine sahip olduğu bir gerçek. Ama ABD, tıbbi tedavi konusunda kişi başına harcadığı tutara ve o tutarın GSMH içindeki payına bakıldığında dünyanın diğer herhangi bir ülkesinden daha fazla para harcamasına rağmen,

Sağlığa erişimi bir insan hakkı olarak görmeyen gelişmiş birkaç ülkeden biri olan ve diğerlerine göre özel sektöre daha çok bağımlı olan ABD'de Amerikalıların ihtiyacı olan ilaçlara ulaşamaması sürpriz olmamalı.

kendi sağlık verileri gerçekten hayal kırıklığı yaratacak düzeyde.

ABD'li erkeklerde doğumda beklenen yaşam süresi, yüksek gelirli 17 ülke arasında en kötüsü, İsviçre, Avustralya ve Japonya'ya göre yaklaşık dört yıl daha kısa. Kadınlar açısından ise Japonya'daki yaşam beklentisine göre beş yıldan daha fazla düşük bir oranla aynı ülkeler arasında en kötü ikinci durumda.

Sağlıkla ilgili diğer ölçümler açısından da aynı derecede kötü durumda. Veriler, Amerikalıların yaşamları boyunca sağlık açısından daha kötü durumda olduğunu gösteriyor. Son 30 yıldır bu alandaki sorunlar giderek ağırlaşıyor.

PİYASA OYUNCULARINA ÖNEM VERMEMENİN BEDELİ ÖDENİYOR

ABD'nin sağlık konusundaki gerilemesini kötüleştiren ve diğer ülkelerin önemli dersler çıkarması gereken birçok etken var. Sağlığa erişimi bir insan hakkı olarak görmeyen gelişmiş birkaç ülkeden biri olan ve diğerlerine göre özel sektöre daha çok bağımlı olan ABD'de Amerikalıların ihtiyacı olan ilaçlara ulaşamaması sürpriz olmamalı. Çıkarılan Hastaların Korunması ve Düşük Maliyetli Tedavi Yasası (Obamacare), her ne kadar iyileşme sağladıysa da, sağlık sigortası uygulaması hâlâ yetersiz durumda ve 50 eyaletin nerdeyse yarısı, ABD'nin yoksullarına yönelik bir sağlık yardım programı olan Medicaid'i yaygınlaştırmayı reddediyor.

Dahası ABD, gelişmiş ülkeler arasında çocukluk dönemi yoksulluğu konusunda birinci durumda (bu durum, özellikle Avrupa'da uygulanan kemer sıkma politikaları bazı Avrupa ülkelerinde yoksulluğu ciddi ölçüde artırmadan önce de geçerliydi) ve yetersiz beslenme ile yetersiz tedavi olanakları çocukları yaşam boyu etkileyebiliyor. Diğer yandan, ABD'nin silahlarla ilgili yasal düzenlemeleri de, ABD'nin gelişmiş ülkeler arasında en yüksek cinayet oranına sahip olmasına katkı sağlıyor. Ülkenin otomobile olan bağımlılığı ise trafik kazasına bağlı ölüm oranlarının yüksek düzeylere ulaşmasına yol açıyor.

ABD'de yaşanan büyük eşitsizlik de, yukarıda saydığım etkenlerle birlikte değerlendirildiğinde, ülkenin sağlık konusundaki gerilemede önemli bir etken. Yoksulluğun, çocukluk dönemi yoksulluğunun arttığı, sağlık hizmetlerine, konut edinme olanakları ile eğitime ulaşabilen insan sayısının yükseldiği ve giderek daha az sayıda insanın güvenli gıdaya ulaşabildiği (çoğunlukla obeziteye yol açan ucuz gıdalar tüketiliyor) ABD'de sağlıkla ilgili verilerin kötü olması kimseyi şaşırtmamalı.

ABD, sağlık verileri konusunda da yüksek gelirli ve sigorta güvencesine sahip nüfus açısından, dünyanın diğer ülkelerinden daha kötü durumda. Belki bu da, gelişmiş ülkelere oranla daha büyük bir eşitsizlik olmasıyla ilintili olabilir. Sağlık, bildiğimiz gibi stresle ilgilidir. Başarıya giden basamakları tırmanmaya çalışan insanlar, başarısızlığın kötü sonuçlarını farkındalar. ABD'de başarı basamaklarının arasındaki mesafe diğer bütün ülkelerde olduğundan daha yüksek ve en üst basamaktan en alt basamağa olan mesafe de daha fazla. Bu da, daha fazla endişe, yani sağlığın kötüleşmesi anlamına geliyor.

Sağlıklı olmak bir nimet, fakat ülkelerin sağlık sistemlerini (ve toplumlarını) inşa etme yöntemleri, sonuçlar açısından çok büyük bir fark yaratıyor. ABD ve dünya, piyasa oyuncularına aşırı güvenmenin, eşitlik ile sosyal adalet gibi daha kapsamlı değerlere yeterince önem vermemenin bedelini ödüyor.

Telif Hakkı: *Project Syndicate, 2014.*
www.project-syndicate.org